

AMİSOS / AMISOS

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 8 (Haziran/June 2020), ss./pp. 156-177

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/Received: 21. 04. 2020
Kabul Tarihi/Accepted: 27. 06. 2020

MERSİN'DE SOMUT KÜLTÜREL MİRAS BİLİNCİ VE KORUMA ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON TANGIBLE CULTURAL HERITAGE AWARENESS AND CONSERVATION IN MERSİN

Lale YILMAZ*

Öz

Türkiye, birçok ülkeden daha fazla sayıda kültürel çeşitliliğe sahip ören yerlerine ve sit alanlarına sahiptir. Somut kültürel mirası oluşturan sit alanları ve ören yerleri güncel yerleşmelerle bir arada varlığını sürdürmektedir. Son yıllarda tarihi eserlere ve alanlara yönelik ilgi ve merak, koruma konusunu da beraberinde getirmektedir. Tarihi eserleri, yapıları ve kalıntıların korunması amacıyla yasaların yürürlüğe girmesi, Türkiye'de Avrupa ülkelerinden daha geç dönemlerde gerçekleştirilmiştir. Ancak son yıllarda artan çalışmalarla birlikte tüm ülkede tarihi değer taşıyan mimari yapıların korunması, tanıtılması ve yeni işlevler kazandırılması söz konusudur. Mersin, kentsel ve kırsal alanda çok sayıda ören yeri ve sit alanının mevcut olduğu tarihi ve arkeolojik bakımdan önem taşıyan bir Doğu Akdeniz kentidir. Makalede Mersin kentinde kültürel mirasa yaklaşım belirlenmeye çalışılmış ve koruma sorunları üzerinde durularak çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden keşifçi araştırma yoluyla gerçekleştirilmiş, gözlem ve görüşme yöntemleriyle veriler bir araya getirilmiştir. Mersin merkez ve kırsal yerleşmelerde mimari parçaların yeniden kullanıldığı alanlar Res.la belgelenmiş, gözlem sürecinde Mersin'den uzmanların görüşleri alınmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Mersin/Türkiye
E-posta: laleyilmaz@mersin.edu.tr, laleyil@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3767-6499>

Sonuç olarak Türkiye genelinde olduğu gibi Mersin’de de devşirme kullanımı ve tahribat olmak üzere iki yaklaşımın mevcut olduğu belirlenmiştir. Mersin’de farklı yerleşmelerde tarihi mimari parçaların devşirme olarak benimsendiği ancak bu eserlerin kültürel miras değeri üzerine yeterli farkındalığın oluşmadığı söylenebilir. Yine kırsal alanda yapılan gözlemlerde tarihi varlıkların restorasyon ve konservasyon çalışmalarının yeterli biçimde uygulanmadığı ve tahribata açık olduğu belirlenmiştir. Bu konuda halka yönelik eğitim projelerinin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanmasının kültürel miras bilinci oluşturulmasında yararı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Mersin, Somut Kültürel Miras, Mimari, Koruma, UNESCO.

Abstract

Turkey has a large number of historical and archaeological sites more than many countries that have historical value and cultural diversity. The tangible cultural heritage continues to coexist with present settlements. Recent years along with the interest and curiosity of historical monuments and areas bring the problems of conservation of them. In Turkey, the enactment of laws to conserve historical sites, structures and finds was carried out in a later stage than the European countries. However, with the increasing works that carried out in recent years, it is started to restore, conserve, and promote the historical buildings and give them new functions in the whole country. Mersin is an Eastern Mediterranean city of historical and archaeological importance, where there are many ruins and sites in urban and rural areas.

In the article, the approach to cultural heritage was tried to be determined in Mersin city and some solutions were presented by focusing on protection problems. In this study, qualitative research methods are used. The data was carried out through exploratory research and collected through observation and interview. The are as where architectural finds are reused as spolia in the central and rural settlements of Mersin are documented with photographs, and the opinions of experts from Mersin were taken during the observation process.

As a result of Mersin in Turkey as it is in general use and reused, including destruction There are two approaches. It can be said that historical architectural pieces were adopted as spolia in different settlements in Mersin but there was not enough awareness on the cultural heritage value of these works. Also in the observations made in rural areas, it has been determined that restoration and conservation works of historical assets are not adequately implemented and they are open to destruction. The benefit of realizing public education projects and ensuring sustainability is obvious in this regard.

Keywords: Mersin, Tangible Cultural Heritage, Architecture, Conservation, UNESCO.

Giriş

Kültür, “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanmaktadır¹. Genel anlamda kültür, bir topluluğun veya ülkenin alışkanlıklarının, geleneklerinin ve inanışlarının bütünüdür². Farklı toplumlar, kültürlerini özgün kimliklerini, inşa ettikleri yapılar ile kalıcı biçimde oluşturmaktadırlar. Toplumlarda kültürel öğelerin varlığı, toplumlara özgü miras kavramını getirmiştir. Kültürel miras kavramına geçiş ise tarihi ve kültürel mirasın öncelikle yerel bağlamda tanınması, anlaşılması ve koruma bilincinin gelişebilmesine bağlıdır.

Makalede Mersin kentinde kültürel mirasa yaklaşım belirlenmeye çalışılmış ve koruma sorunları üzerinde durulmuştur. Günümüz Mersin kentinde tarihi buluntulara yaklaşım ve koruma bilinci üzerine yaşanan sorunların belirlenerek değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden keşifçi araştırma yoluyla gerçekleştirilen çalışmada gözlem ve görüşme yöntemiyle veri toplanmıştır. Mersin merkez ve kırsal yerleşmelerde mimari öğelerin yeniden kullanıldığı bazı ören yerleri ve çevre yerleşmeler belirlenerek Res.la belgelenmiştir. Tarihi varlıkların tahribatı ve koruma bilincinin geliştirilmesiyle ilgili uzman görüşleri alınmıştır. Konuyla ilgili alan yazın araştırması gerçekleştirilmiştir.

Somut kültürel miras günümüzde uluslararası kurum ve sözleşmelerle korunan tarihi alanlar ve anıtları kapsamaktadır. Bu kavramı ilk kez tanımlayan UNESCO’ya göre miras, “geçmişten bize kalan, bugün yaşadıklarımız ve gelecek nesillere aktardıklarımızdır”³. Miras, “bir topluluğa ait paylaşılan bir bağ anlamına gelmektedir”⁴. Kültürel miras, bütüncül bir anlayışla taşınır ve taşınmaz kültürel varlıklarını kapsamaktadır. Ülkelerin özgün nitelikleriyle uluslararası evrensel değer taşıyan söz konusu öğeler, toplumların kimliklerini oluşturmaktadır. Kültürel mirasın özelliği ise çağlar boyunca oluşturduğu birikimin farklı görünüşlerini ve nesiller arasında aktarımlarını içermesidir. Topluma ait varlığın özgünlüğü ve uluslararası nitelik taşıması kültürel varlığın yerelden evrensele taşınmasında iki temel kavramdır. Kültürel miras, uluslara özgü kültürel varlıkların benimsenmesi ve korunması ile bu mirasın uluslararası bakımdan tanınması ve kabul görmesidir. Kültürel mirasın ulusal ve uluslararası ortak bellekte yer alabilme niteliği taşıması, benimsenmesi, aktarımı ve kültürler arası iletişim yolu olması bakımından önem taşımaktadır.

UNESCO, 16 Kasım 1972 tarihinde kabul ettiği sözleşmenin birinci maddesine göre kültürel miras tanımına giren varlıklar:

“*Anıtlar*: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

¹ URL 1

² URL 2

³ URL 3

⁴ Tunçer 2017, 3.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlardır.”⁵

Türkiye, Anadolu'nun kültürel zenginliğine sahip olarak “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”ye 16.03.1983 tarihinde resmen taraf olmuştur. Türkiye, Dünya Miras Listesi'nde geçici listede 78, kalıcı listede 18 kültürel varlıkla yer almaktadır⁶.

Mersin, Antik Çağ'da Kilikia Bölgesi'nin sınırları içinde yer almaktaydı. Günümüzde Gülek Boğazı olarak adlandırılan Kilikia Kapıları (Cilicia Pylae), bölgeye kuzeyden girişin sağlandığı Tarsus limanına ulaşan temel geçittir. Kent merkezinde Yumuktepe ile Tarsus'taki Gözlükule, 1930'lu yıllardan başlayarak gerçekleştirilen kazı çalışmalarıyla Neolitik Dönem'e ait buluntuların gün ışığına çıkarıldığı önemli höyüklerdir⁷. Yumuktepe, Yakınoğu'da Kazısı yapılan ilk Neolitik yerleşme olması bakımından değer taşımaktadır⁸. Mersin'in doğal mağaralarında son yıllarda yapılan araştırmalarda Prehistorik mağara resimleri belirlenmiştir⁹. Mersin, İÖ 2. binde yerel adıyla Kizzuwatna bölgesi sınırları içindeydi. Bölge, yerli kültürler Hurri ve Hattilerin ardından Hititlerin izlerini taşımaktadır. Hellen kolonistler, İÖ 8.-7. yüzyıllardan başlayarak Kelenderis, Nagidos, Soli kentlerini kurmuştur. İÖ 3. yüzyılda Persler, bölgenin Anazarbos, Mopsuestia, Tarsus, Adana, Zephyrion (Mersin), Pompeiopolis¹⁰, Korykos gibi en önemli kentlerini istila etmişlerdir¹¹. İÖ 333'te Büyük İskender ile İÖ 323'te Büyük İskender'in ölümünden sonra ardılları Seleukoslar bölgede egemenlik kurmuşlardır. İÖ 4. yüzyılda kurulan Olba Krallığı, İÖ 1. yüzyıldan başlayarak başkenti Tarsus olan Roma eyaleti sınırları içindedir. Mersin kıyılarındaki liman kentleri Roma Devri'nde ticari, sosyo-kültürel bakımdan gelişme göstermiştir. Bölgede İS 4. yüzyıldan başlayarak Doğu Roma (Bizans) yönetimi, 7.-8. yüzyıllarda başlayarak 10. yüzyıla kadar süren Arap istilaları, 661-750 yıllarında Emevi ve 750 yılından sonra ise Abbasi egemenlikleri yaşanmıştır¹². Bölge, 11. yüzyılda Haçlılar, 11.-14. yüzyıl süresince Ermeni Baronluğu (Krallığı) yönetimindedir¹³. 11. yüzyıldan başlayarak Türkmen aşiretleri bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Aynı dönemde Selçuklular, 13. yüzyılda Moğollar bölgede egemenlik kurmuştur. 13.-15. yüzyıllar arasında Memluklar bölgeyi istila etmiştir. Mersin, Ramazanoğulları, Karamanoğulları gibi Türk Beyliklerinin egemenliğinin ardından 1516'da Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı yönetimine geçmiştir.

Mersin'de yoğun tarihsel geçmiş, bin yılların sonucunda günümüze ulaşan somut ve somut olmayan kültürel miras zenginliğini oluşturmaktadır. Mersin, kıyı bölgelerindeki liman yerleşmeleri, Dağlık (Cilicia Tracheia) ve Ovalık (Cilicia Pedias) bölümdeki karasal yerleşmeler ile birlikte zengin bir arkeolojik mirasa sahiptir¹⁴. Mersin ilinde günümüzde toplam 520 adet Arkeolojik Sit Alanı, 2 adet Tarihi Sit Alanı, 30 adet Doğal Sit Alanı, 1 adet Kentsel Sit Alanı kaydedilmiştir¹⁵. Mut ilçesi Alahan Manastırı (2000 yılı), Tarsus ilçesi St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Tarihi Çevresi (2000 yılı), Anamur ilçesi Mamure Kalesi

⁵ URL 4

⁶ URL 5

⁷ Kerem 2009, 15-16; Kayci, 2019, 6.

⁸ Caneva 2003, 38-39.

⁹ Girginer – Durukan 2017, 1-15; Kayci – Ünlü – Ateş 2018, 80-95.

¹⁰ Yağcı – Yiğitpaşa 2016, 148-154.

¹¹ Ünal 2006, 15-44; Ünal – Girginer 2007, 258-261.

¹² Ünal – Girginer 2007, 270-288.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaşgarlı 1990.

¹⁴ Yılmaz 2019, 91-92.

¹⁵ URL 6

(2012 yılı), Erdemli ilçesi Korykos Antik Kenti (2014 yılı) UNESCO Dünya Mirası Geçici Liste’de yer almaktadır¹⁶.

Bulgular

Mersin’de gerçekleştirilen araştırmada bulgular doğrultusunda kültürel varlıkları koruma bilinci üzerine iki yaklaşım belirlenerek sonuca ulaşmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımlardan birincisi devşirme malzeme kullanımı, ikincisi ise tahribat başlıklarıyla açıklanabilir. Ancak tahribatın iki bağlamda oluştuğu gözlemlenmiştir: Bunlardan birincisi, doğanın yol açtığı tahribat ve ikincisi ise insan tarafından gerçekleştirilen rastlantısal veya sistematik gerçekleştirilebilen tahribattır. Mimari yapıların restorasyon ve koruma çalışmalarının düzenli uygulanmaması da dolaylı biçimde insan tarafından gerçekleştirilen tahribat olarak kabul edilebilir.

1. Devşirme malzeme kullanımı

Terminolojide yeni inşa edilen yapılarda farklı bir yapıdan alınarak ikinci kez kullanılan mimari öğeler, devşirme (spolia) sözcükleriyle tanımlanır. Devşirme kavramı, önceden bir başka yapıda kullanılmış, sonra bulunduğu yerden alınarak yeni bir yapıda farklı ya da benzer amaçlarla ele alınmış yapı öğelerini nitelemektedir¹⁷. Bunlar genellikle bezeli ya da işlenmiş yapı taşlarıdır. Bu uygulama mimari parçalara belirli bir değer atfeder, ancak kültürel varlığın koleksiyon değerinden ayrı olarak malzemenin yeniden kullanılmasına ve işlev verilmesine yöneliktir. Devşirme malzeme kullanımı belirli bir kültüre ait olmayıp, her çağda ve her kültürde görülebilen mimari bir çözümdür ve çağlar boyunca dünyanın birçok ülkesinde uygulanmıştır. Geç Antik Çağ, Rönesans ve ardındaki dönemlerde devşirme malzemelerin kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin İS 3. yüzyılda kent surlarında mimari öğelere yeniden işlev kazandırılması yaygın bir uygulamadır. Roma’da İmparator Konstantinos Zafer Takı’nda yer alan yazıta göre Traianus ve Antonius Pius dönemlerinden devşirme malzeme yer almaktadır. İtalya’da Pavia, Roma, Como ve Milano’da pagan içerikli mimari öğelerin kullanıldığı belirlenmiştir¹⁸. Erken Bizans Devri’nde Hıristiyanlık sürecinde Roma Devri’ne ait tapınak ve devlet binalarının terk edilmesiyle büyük bir hazır inşa malzeme kaynağından söz edilebilmektedir¹⁹. Erken Hıristiyanlık döneminde ilk Roma San Giovanni in Laterano Bazilikası ve Aziz Petrus Bazilikası’nda devşirme malzemenin kullanıldığı kaydedilmiştir²⁰. Kültürel mirasın korunmasında çağdaş anlayışın benimsenmesiyle birlikte Batılı ülkelerde yeni inşa edilen yapılarda devşirme malzeme kullanımı terk edilmiştir.

Türkiye’de çok sayıda bölgede ve yapıda kültürel zenginliğin izlerini bulabilmek mümkündür. Örneğin İstanbul Ayasofyası’nın 532 yılında başlanan inşasında Anadolu’da Efes Artemis Tapınağı’ndan, Kapıdağ Yarımadası’ndaki Kyzikos (Belkıs) Tapınağı’ndan, Mısır’daki Güneş Tapınağı’ndan (Heliopolis), Lübnan’daki Baalbek Tapınağı’ndan ve diğer yapılardan getirilmiş çeşitli mimari öğeler devşirme malzeme işlevinde kullanılmıştır²¹.

Genel olarak İslam devletlerinin devşirme malzeme kullanımını fazlasıyla tercih ettikleri, ayrıca fethedilen bölgelerdeki eski şehir ve yapı kalıntılarının yeni inşa edilen

¹⁶ URL 5

¹⁷ Sözen – Tanyeli 1994, 66.

¹⁸ Coates-Stephens 2002, 275; Brenk 1987, 103-104.

¹⁹ Saradi 1997, 397.

²⁰ Bosman 2013, 65-66.

²¹ Eyice 1984, 8; Dirimtekin 1966’dan aktaran Angı 2015, 47.

yapılarda malzeme kaynağı kabul edildiği anlaşılmaktadır. Yapıların kapı, sütun, sütun başlığı gibi mimari öğelerinin en çok devşirilen malzemeler olduğu belirlenmiştir²².

Türklerin Anadolu'yu fethetmelerini izleyen dönemde Selçukluların inşa veya restore ettiği birçok yapıda devşirme malzeme kullanıldığı belirlenmiştir. Bu yapılar arasında Konya surları, Kızıl Kule, Alanya ve Sinop surları sayılabilir²³. Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde ise yeni inşa edilen cami, medrese, saray gibi çeşitli mimari yapılarda, sütun gibi taşıyıcı öğeler, bezemeli ancak dini unsur taşımayan mimari öğeler yeniden kullanılmıştır²⁴. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kültürel mirası unsurlarının tahrip yerine yeniden kullanım nesnesi olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Anadolu'da konuyla ilgili tipik bir örnek, Aydın ili, Karacasu ilçesinde Geyre köyünde yer alan Aphrodisias Antik Kenti'dir. 1958 yılında foto muhabiri Ara Güler, bölgeye seyahati sırasında rastlantısal biçimde ziyaret ettiği Geyre'de köy halkının günlük yaşamlarını antik kent sınırları içinde kurduklarını belgelemiştir²⁵. Yerel halk, Roma Devri'ne ait mimari öğeleri konut inşasında, kahvehane, köy meydanı gibi alanlarda yeniden kullanmıştır. Prof. Dr. Kenan Erim tarafından yeniden başlatılan kazı çalışmaları ile köyün yeri değiştirilmiştir. Antik kentte günümüzde de sürdürülen arkeolojik çalışmalar başlatılmış ve ören yerini ziyaret olanağı sağlanmıştır²⁶.

Mimari öğelerin yeniden üretildiği bir eğilimi temsil eden devşirme ilk üretildiği dönemin dışında, bir bakıma işlevini sürdürmesini sağlamaktadır. Anadolu'da yaygın olarak görülen tutum, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerinden günümüze ulaşan eserlerin adeta günlük kullanım nesnelere dönüştürülerek işlevsellik kazandırılmasına yöneliktir. Çoğunlukla Roma lahitlerinin çeşme ve beslenen sürüler için su yalağı, sütun başlıklarının ise yapıların çeşitli bölümlerinde mimari destekler biçiminde kullanılması geleneksel bir görünüm durumuna gelmiştir. Antik kent bütününe dağılmış parçaları olarak ortaya çıkan bu mimari öğelere yönelik yaklaşım, tarihi eserlere günlük yaşamdaki gereksinimler doğrultusunda işlevinin dönüştürülmesidir. Devşirme, bu bakımdan sürdürülebilirlik kavramına bağlanabilmektedir. Kültürel sürekliliği sağlama, inşa tekniklerinin adapte edilmesi, malzemenin yeniden dönüşümle ekonomik ve pratik biçimde kullanımı devşirme kullanımının sürdürülebilirlik kavramıyla ilgisine işaret etmektedir²⁷.

Mersin'de kent merkezinde ve kırsalda *in situ* veya bulunduğu yere taşınarak getirilmiş mimari öğelerin çeşitli işlevlerle veya dekoratif öğe olarak yeniden kullanımı gözlenmektedir. Genel bir yorumla yerel halk, tarihsel eserleri, eski kavramıyla ayırt edebilmektedir. Ancak kültürel mirasa ait kabul edilen mimari öğeler, konutların bahçesinde dekorasyon amaçlı yerleştirilerek veya çeşitli günlük kullanım araçları, hazır-yapım nesnelere biçiminde yeniden işlev kazandırma kaygısıyla kullanılmaktadır.

1.1. Mersin Kent Merkezi Devşirme Malzeme Kullanımı

Araştırmanın birinci bölümünde Mersin kent merkezindeki örnekler değerlendirilmiştir. Mersin kent merkezinde yer alan ilk örnek, günlük sosyal yaşamın yoğun olduğu, insanların alışveriş amaçlı ziyaret ettiği Toros Pasajı'ndadır. Pasajda sütun başlığı, bir kaide üzerine yerleştirilerek dekoratif amaç taşıyan bir düzenleme gerçekleştirilmiştir. Mimari öğenin nereden getirildiği, inşa sırasında *in situ* biçiminde bulunma durumu bilinmemektedir. Ancak kent içinde kültürel miras ögesi için farklı bir koruma biçimi veya sergileme çözümünü yansıtmaktadır (F.1). Roma Devri'ne ait korinth tarzı kalker taşı bir sütun başlığı ve mermer

²² Can – Gün 2006, 143.

²³ Redford 1993, 149, 153-154; Yalman 2018, 237-238.

²⁴ Gültekin Özmen – Avcı 2015, 403; Şaman Doğan – Yazar 2007, 212-217.

²⁵ URL 7

²⁶ URL 8

²⁷ Gönül 2018, 421.

sütun gövdesi birbirinden ayrı malzeme ve ölçü niteliği taşımaktadır. Bu durum, sütun başlığının ve sütun gövdesinin sonradan bir araya getirildiği düşüncesini oluşturmaktadır. Eser günümüzde sergileme amacı taşımaktadır, ancak bilgilendirme içeren herhangi bir künye yerleştirilmemiştir. Sütun başlığı ve sütun gövdesinin günümüzdeki durumda koruma kaygısı içeriğinde değerlendirildiği tartışmalıdır.

Res. 1: Toros Pasajı, sütun ve sütun başlığı, (L. Yılmaz, 2020)

Kent merkezinde yer alan diğer örnek, tahribat konusu olarak kent belleğinde önemli yer edinmiş bir yapıdır. Aziz Georgios Rum Ortodoks Kilisesi, 1885 yılında kentin ileri gelen tüccar ailelerinden Mavromati tarafından yaptırılan anıtsal bir kilisedir. Kilise, Yoğurt Pazarı olarak adlandırılan bölgede günümüzdeki park alanına dönüştürülmüş yerde inşa edilmiştir. Kilise, günümüze ulaşamayan tarihi yapılara dair farkındalık ve koruma bilinci oluşmamasının bir sembolü konumuna gelmiştir (F.2). 1924 yılındaki nüfus mübadelesinin ardından kilise, cemaatinin azalması nedeniyle camiye dönüştürülerek Zafer Camii adını almıştır. Yapı, çeşitli dönemlerde okullar tarafından müsamer salonu ve sinema olarak kullanılmıştır.

İki adet çan kulesi, yüksek kasnaklı kubbesi ve anıtsal portaliyle görkemli bir görünüm taşıyan yapı, 1944 yılında Vali Tevfik Sırrı Gür döneminde yıktırılmıştır²⁸ (F.3). Kente ait somut kültürel miras yapısı olarak değerlendirilebilecek kiliseye ait mimari parçalar kentin farklı yerlerindeki yapılarda devşirme olarak kullanılmıştır. Ali Merzeci tarafından yapıya ait mimari öğelerin devşirme olarak çeşitli yapılarda kullanıldığı belirlenmiştir: “2002 yılı başlarında Camişerif Mahallesi 5225 sokak 44 numaralı iki katlı evin sokak kapısından avluya giden taşlığın hemen kenarında üç adet yöre taşından yapılmış bitkisel bezemeli büyük kemer parçalarının duvarın yapımında kullanıldığını fark ettik. Bu malzemelerin konut

²⁸ Develi 2008, 116.

mimarisine ait olamayacağı aşikârdı. Anılan ev ve çevresinde aynı yıllarda yapılan birçok yapıda da metruk yapılardan getirilen devşirme malzeme kullanıldığı görülmüyordu. Anılan evin günümüzde yaşayan mirasçıları, bu taşların babaları tarafından kırklı yılların sonlarında kilise yıkıntısından getirildiği yönünde beyanları oldu”²⁹.

Neo-Klasik biçem özellikleri gösteren kiliseye ait blok taşların bir bölümü Mersin Halkevi binası (Atatürk Kültür Merkezi) inşasında kullanıldığı bilinmektedir (F.4). Kiliseye ait olduğu bilinen iki kapı ise Zafer Çarşısı adındaki yerel çarşının iki ayrı girişinde devşirme malzeme olarak yerleştirilerek günümüze ulaşabilmiştir. Birinci kapı sövesi, yuvarlak kemerli ve kilit taşı akanthus yaprağı kabartmasıyla ayırt edilebilmektedir. Günümüzde çarşının giriş kapısı işlevi taşımaktadır ve çevresi dükkânlara ait malzemelerle kapatılmıştır (F.5). Kiliseye ait diğer kapı ise üçgen alınlığı ve meander motifli frizini koruyarak günümüze ulaşabilmiştir (F.6).

Res. 2: Yoğurt Pazarı (L. Yılmaz, 2020)

Res. 3: Aziz Georgios Rum Ortodoks Kilisesi (www.yumuktepe.com, A. Merzeci)

²⁹ Merzeci 2003.

Res. 4: Mersin Atatürk Kültür Merkezi, (L. Yılmaz, 2020)

Res. 5: Tarihi Zafer Çarşısı,
(L. Yılmaz, 2020)

Res. 6: Tarihi Zafer Çarşısı,
(L. Yılmaz, 2020)

Res. 7: Mersin Eski Cami, (L. Yılmaz, 2018)

Mersin kent merkezindeki tarihi yapılardan Eski Cami, Sultan Abdülmecid'in annesi Bezm-i Âlem vakfiyesidir. Giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre 1869 tarihinde inşa edilen cami, 1898 yılında onarım görmüştür. Dikdörtgen planlı, ahşap beşik çatılı yapının batısında tek şerefeli bir minare inşa edilmiştir. Caminin güney batısında çeşme yer almaktadır³⁰. Yapının hariminde devşirme sütunlar ve sütun başlıkları kullanıldığı belirlenmiştir (F.7).

Mersin merkezinde Yenişehir ilçesi Çiftlikköy'de Geç Roma – Erken Bizans Devri'ne ait çok sayıda mimari öge belirlenmiştir. Birinci örnek, ana cadde üzerinde konut giriş kapısı önünde sütun başlığıdır. Konut sahibiyle gerçekleştirilen görüşmede **K-1**, sütun başlığının tarihi değer taşıdığını bilmediklerini, caddenin üzerinde buldukları eserin konut kapısı önüne yerleştirdiklerini belirtmiştir (F.8). Konut sahibinin hali hazırda eserin tahribata açık durumda olduğuna veya eserin korunması gereken yerin müze olması gerektiğine dair herhangi bir görüşü bulunmamaktadır³¹. Aynı çevrede belirlenen ve devşirme olarak kullanılan diğer mimari öğelere özel mülkiyet sınırları içinde bulunduğundan Res. izni alınamaması nedeniyle makalede yer verilememiştir.

Res. 8: Çiftlikköy Mahallesi, Yenişehir ilçesi, devşirme sütun başlığı, (L. Yılmaz, 2020)

³⁰ Ülkü 2004, 198-199.

³¹ K-1, 02.03.2020 tarihli görüşme notları.

1.2. Mersin Kırsal Alanda Devşirme Malzeme Kullanımı

Mersin kırsal alanında Türkiye'nin diğer bölgelerinde görülen geleneksel yaklaşım sürdürülmektedir. Devşirme malzeme, Türkiye'de özellikle kırsal alanda antik kentlerin yoğun bulunduğu bölgelerde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Günümüzde Mersin'de mimari kalıntıların tarihi değerinin gözetilmesi yerine devşirme malzeme olarak değerlendirilmesi anlayışı yaygın biçimde sürdürülmektedir. Kentin kırsal alanında gerçekleştirilen araştırmalarda yoğunlukla Roma ve Bizans devirlerine ait mimari öğelerin yapı inşalarında devşirme olarak kullanıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili öncül bir çalışmada Mut ilçesinde Dağ Camii'nin devşirme malzeme ile inşa edildiği belirlenmiştir³². Mimaride devşirme kullanımının yanı sıra kırsal alanda belirlenen taşınabilir eserler arasında sütun başlıkları, değirmen, havan, lahit, gibi mimari öğeler konutların bahçesinde çeşitli işlevlerde yer almaktadır; bahçe duvarı için blok taş, çeşitli malzemelerin üzerinde taşınabilmesi amacıyla kaide, ayrıca çeşitli malzemeleri ve suyu koruma ve saklama gibi işlevlerde kullanılabilirlerdir.

Araştırma sırasında Res.1a belgelenen mimari öğeler, Silifke ilçesi ören yerlerine aittir. Silifke, Hançer Kale çevresindeki alanda tarihi değer taşıyan malzemelerin konut bahçesinde devşirme malzeme olarak kullanıldığı belirlenmiştir (F.9). Mezgit Kale yakınında konut bahçesinde Res.1a belgelenen Roma Devri'ne ait işliklerde kullanıldığı düşünülen değirmen, blok taş işleviyle kullanılmaktadır (F.10). Silifke ilçesinde Tekkadın Ören Yeri yakınlarında konut bahçesinde devşirme kullanılan iki adet sütun başlığı Res.1a belgelenmiştir (F.11).

Res. 9: Hançer Kale çevresi, devşirme kullanımı, Silifke, (L. Yılmaz, 2019)

³² Ülkü 1999, 513-515.

Res. 10: Mezgit Kale çevresi, devşirme kullanılan değirmen, Silifke (L. Yılmaz, 2019)

Res. 11: Tekkadın çevresi, devşirme kullanılan sütun başlıkları, Silifke (L. Yılmaz, 2019)

2. Doğa ve İnsan Tahribatı

Ülke genelinde görüldüğü gibi Mersin'de devşirme malzeme kullanımı dışında tarihi eserlere zarar veren durum ve yaklaşımlar mevcuttur. Kentin özellikle kırsal alanında kültürel mirası koruma bilincinin yetersizliği iki önemli soruna neden olmaktadır. Bunlardan birincisi, kültürel mirasın defne arama veya kaçakçılık nedeniyle tahrip edilmesidir. İkinci önemli

sorun ise Mersin il sınırları içinde tarihi yapılarda restorasyon ve koruma çalışmalarının sınırlı olması ve az sayıda yapıda gerçekleştirilebilmesidir.

Mersin’de tarihi yapılara yönelik tahribat son yıllarda artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Adamkayalar örneğinde olduğu gibi kültürel mirasın amaçlı olarak tahrip edilmesi söz konusudur³³. Bunun yanı sıra çeşitli bölgelerde tarihi eser kaçakçılığı amacıyla yapılan kaçak kazılarla karşılaşılmaktadır. İçinde bulunulan dönemde ülke genelinde pandemi nedeniyle sokağa çıkma yasağı sürecinin yaşandığı Mersin Silifke ilçesinde iş makinelerinin kullanıldığı kaçak kazı haberleri dikkate değer güncel bir örnektir³⁴.

İnsan tarafından rastlantısal veya sistemli biçimde meydana getirilen yıkımın yanı sıra kırsal alanlarda başta Ortaçağ kaleleri olmak üzere tarihi alanların ve yapıların doğal tahribata açık durumda bırakıldığı görülmektedir. Mersin, Ayvagediği’ndeki Sinap Kalesi, ulaşımı zor olmayan bir mevkide bulunmaktadır. Yakınında yerleşim birimlerinin yer aldığı, Ortaçağ’a tarihlendirilen ve bölge için tipik mimari özellikler taşıyan küçük ölçekli kale, doğal tahribin izlerini güçlü biçimde taşıyan bir örnektir. Yapının tüm cepheleri sarmaşık bitkisiyle kaplanmıştır ve bu nedenle duvar örgüsü ayrılmaya başladığı gözlemlenmiştir. Duvarlarında ise mimari yapılar açısından son derece zararlı olan incir ağacı köklenmeye başlamıştır (F.12-13-14). Ayrıca kale duvarlarının çeşitli bölümlerinde toprak üzerinde defneciler tarafından açılmış belirgin çukur alanlar bulunmaktadır (F.15). Yapının doğa ve insan kaynaklı tahribata açık bulunduğu, koruma ve restorasyon çalışmalarına gereksinim duyduğu görülmektedir.

Res. 12: Sinap Kalesi, Ayvagediği, Mersin, (L. Yılmaz, 2018)

³³ URL 9

³⁴ URL 10

Res. 13: Sinap Kalesi, Ayvagediği, Mersin, (L. Yılmaz, 2018)

Res. 14: Sinap Kalesi, Ayvagediği, doğal tahribat izleri, (L. Yılmaz, 2018)

Res. 15. Sinap Kalesi, Ayvagediği, defineci tahribatı izleri, (L. Yılmaz, 2018)

Konuyla ilgili görüşlerini ve Mersin alan çalışmalarındaki gözlemlerini aktaran **K-2**, geçtiğimiz on yıl içinde define arama için kullanılan detektör satışının internet sitelerinden denetimsiz olarak gerçekleştirildiğini ve bu durumun tarihi yapılar üzerinde belirgin zararlara yol açtığını vurgulamıştır. **K-2**, alandaki bilimsel çalışmaları sırasında define kazısı izlerine rastladığını belirtmiştir. İnternet sitelerinde definelerin nerede bulunacağına dair maddeler halinde bilgi verilmesi, tarihi çeşmelerin onarımı için geleneksel olarak yapının bir bölmesine para saklandığı gibi detaylı bilgilerin ve kaçak kazı Res.ları internet sitelerinde yer almasının zararlarına dikkat çekmiştir. Gertrude Bell'in henüz 20. yüzyılın başlarında Mersin'in tarihi yapılarını belgelediği Res.lar ile Mersinli Res. sanatçısı Bülent Akbaş'ın 100 yıl sonra gerçekleştirdiği çekimleri karşılaştırdığında yapıların kısmen aynı kaldığını, ancak son on yılda tahribatın gözle görülür biçimde arttığını gözlemlediğini belirtmiştir³⁵. Yerel halkta kültürel miras bilinci kazandırılmasına yönelik görüşleri alınan **K-3**, okullarda küçük yaşta öğrencilere yönelik bilinçlendirme projelerinin kısa dönemlerde değil, aylık seminerler biçiminde düzenlenmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca bu projelerin eğitim sisteminde sürekli yer alması ve düzenli olarak devam etmesinin önemini belirtmiştir. İlgili uzmanlar tarafından her ay veya iki haftada bir okulların, köylerin ve halkla sohbet edilebilmesi amacıyla köy kahvelerinin de ziyaret edilmesini önermiştir³⁶.

Toroslar ilçesine bağlı Çandır Kalesi, ulaşımı zor bir alanda tepe üzerinde çevreye hâkim bir konumda yer almaktadır. Kaleye ait yapılarda Mersin'deki diğer kale yapılarında görülebilen benzer doğal tahribat izleri belirlenmiştir. 2019 yılında görüşülen çevre halkı, 1950'li yıllarda kalenin yapılarının daha sağlam olduğunu, süreç içinde çeşitli inşalarda kullanılmak üzere blok taşların kale alanından çağdaş yerleşim alanına taşındığını bildirmiştir. Yapı kalıntılarının üst örtüsünde çökme ve yapıya zarar verici bitki örtüsüyle kaplanması söz konusudur (F.16). Sürekli doğal tahribata açık, çevreye hâkim bir tepede 1000 metreyi aşan yüksek konumda geniş bir alanı kaplayan ve ulaşılması zor bir yapı olan Çandır Kalesi'nde alanın zemini, benzer biçimde çalışmaları engelleyecek ölçüde maki bitkileriyle kaplıdır. Kaleye ulaşan merdivenler üzerinde madeni bir kapı olmasına karşın sürü otlatma faaliyeti devam etmektedir. Günümüzde kale alanında bir yangın kulesi bulunmaktadır, ancak tarihi yapı kalıntılarını koruma konusunda herhangi bir önlem alınmadığı anlaşılmaktadır.

³⁵ K-2, 12.04.2020 tarihli görüşme notları.

³⁶ K-3, 16.04.2020 tarihli görüşme notları.

Res. 16. Çandır Kalesi, Toroslar ilçesi, doğa ve insanın tahribat izleri (L. Yılmaz, 2019)

Res. 17. Mezgıt Kale, Silifke ilçesi, mimari yapı kalıntısı, doğa ve insanın tahribat izleri (L. Yılmaz, 2019)

Kırsal alanda birçok tarihi yapı kalıntısı günümüz yerleşim alanlarının sınırları içinde yer almaktadır. Silifke ilçesi Mezgıt Kale yakınında bir konut bahçesinde Geç Roma Devri'ne tarihlendirilen iki katlı olduğu anlaşılan, üst örtüsü ve duvarların büyük bölümü yıkılmış durumda, kesme taştan inşa edilmiş bir mimari yapı kalıntısı belirlenmiştir (F.17).

Günümüzde özel mülkiyet alanı sınırları içinde bulunan, doğa ve insan tahribatına açık durumdaki yapıda herhangi bir koruma önlemi bulunmamaktadır.

Mersin’de özellikle kırsal alanlarda tarihi yapıları etkileyen aşırı yağış ve sel etkisinin yanı sıra bitki örtüsü temizliğinin gerçekleştirilmemesi nedeniyle doğal tahribatın devam ettiği, tarihi alanların korunması amacıyla yapıların bulunduğu yerde veya yakınlarında güvenliği sürekli sağlayabilecek birimlerin bulunmadığı görülmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye’de kültürel mirası oluşturan arkeolojik sit alanları, tarihi yapılar ve mimari öğeler tehdit altındadır. Bu tehditler, devşirme malzeme olarak kullanım, amaçlı veya bilinçli zarar verme (vandalizm), taşınabilir kültür varlıklarının yurtiçi ve yurtdışına satışı amacıyla yapılan kaçak kazılarla alanın ve eserlerin tahrip edilmesi başlıklarıyla özetlenebilir. Somut kültürel miras başlığı altında yer alan tarihi yapıların ve anıtların gereksinim duyduğu koruma ve restorasyon çalışmalarının yeterli ölçüde gerçekleştirilmemesi ülkenin önemli bir sorunudur.

Türkiye’de tarihi eserlerin korunması, yurtdışına kaçırılma ve satışının önlenmesi amacıyla gereken yasal önlemler ve yaptırımlar mevcuttur³⁷. Son yıllarda Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın çalışmalarıyla yurtdışından Türkiye’ye geri dönüşü sağlanan eserler, Türkiye’ye ait kültür varlıkları konusunda toplumda farkındalık oluşmasını sağlamıştır. Definecilikle ilgili web sitelerinin kurulması ve bunların özendirici etkisi, denetimlerin ve cezai yaptırımların caydırıcılığı konuları üzerinde durulmalıdır. Kültürel miras öğelerinin toplum tarafından benimsenmesi, tanıma -bilme ve bilinç oluşturma yoluyla olanaklıdır. Bütüncül anlayışta kültürel mirası koruma bilincinin söz konusu aşamaların ardından gerçekleşmesi beklenebilir.

Ülkenin veya kentin belirli bir kültürel varlığa sahip olması, koruma sürecinin birincil aşaması olarak kabul edilmelidir. Kültürel mirasın bireysel değil, toplumsal bir kazanım olmasının anlaşılması, öncelikle yurt içinde tanıtılması ve toplum tarafından benimsenmesi gerçekleştirilmelidir. Üzerinde durulması gereken, Türkiye’de arkeolojik alanların talanında ve kültür varlıklarının kaçakçılığı sorunlarının yoksulluk ya da aşırı yoksullukla ilişkilendirilmesinin ötesinde, toplumlarda kültür ve tarih bilincinin oluşturulması önemli bir konudur³⁸.

Kültürel miras ve koruma bilinci konusunda UNESCO, Dünya Mirası Yönetmeliği’nin 4. maddesinde, kamunun koruma programlarına dahil edilmesini, “Koruma kampanyaları düzenlenerek, bölge halkı ve kamuda alana karşı bir sorumluluk duygusu ve farkındalık hissiyatı geliştirilmesi”, sözleriyle belirtilmiştir³⁹. Ancak bu maddenin gereklerinin ülkemizde geniş olanaklarla uygulanabilmesi ve yeterli sonuca ulaşabilmesi tartışmaya açılabılır. Bu konuda Güvenç’in kültürel kavramı yeniden değerlendirilmelidir. Kültürleme, “*Toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak, kültürel birlik ve beraberliği, bu yolla da toplumsal barışve huzuru sağlama sürecidir*”⁴⁰.

Cumhuriyet’in erken döneminde, 1931 yılında kurulan Türk Tarih Kurumu tarafından eski eserler konusunda halkı aydınlatmak üzere bir bildiri yayımlanmıştır⁴¹. İlk bildirinün üzerinden geçen süreye karşın, Mumcu 1971 yılında, “ilkokuldan itibaren kültür politikasının

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akkuş - Efe 2014, 332-333.

³⁸ Özüşen – Beceren 2019, 621.

³⁹ URL 11

⁴⁰ Güvenç 2019, 101.

⁴¹ İrkin 2010, 30.

oluşturularak vatandaşa tarihsel değerlere sahip çıkmanın önemini telkin edilmesi” gerektiğini belirtmiştir⁴². Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının ve bazı yerel yönetimlerin duyarlılığı gelişme gösterilebilmesini sağlamıştır ancak bu aşamaların ülke genelinde eğitimlerin programlı biçimde uygulanması daha yararlı olabileceği açıktır.

Türkiye’de resmi kuruluşlar tarafından bilgilendirme çalışmaları uzun bir süredir gerçekleştirilmektedir. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 1987 - 1993 yılları arasında yılda iki kez olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları mensuplarına eski eser kaçakçılığının önlenmesi konusunda seminerler düzenlenmiştir. Ayrıca 1993 yılından başlayarak müze müdürlükleri, valilikler bünyesindeki kamu çalışanları ile ören yerleri çevresindeki yerel halka, ilköğretim okullarında öğrencilere belli aralıklarla eğitim verilmiştir⁴³. Her yıl Türkiye’de Müzeler Haftası ve Turizm Haftası süresince düzenlenen etkinliklerle toplumun bilinçlendirilmesi konusunda önem taşımaktadır. UNESCO tarafından belirlenen alanların ve anıtların Dünya Kültürel Miras Listesi’nde yer alması, birincil anlamda koruma ve gelecek kuşaklara aktarım kaygısını taşımaktadır. Yapının veya anıtın bulunduğu alanının çeşitli bileşenleriyle birlikte bütüncül olarak korunmasıyla birlikte, bulunduğu bölgedeki yerel halkın bilinçlendirilmesi ve koruma sürecine katılımıyla anlam kazanabilir.

Kültürel varlıklara karşı süren tahribatın önlenmesi kurumlar arası iletişim ve uygulanabilir projelerle sağlanabileceği öne sürülebilir. Mersin’de kültürel varlıkları koruma bilincine yönelik düzenli eğitim çalışmaları bulunmakla birlikte sınırlı bir uygulama gerçekleştirildiği söylenebilir. Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) ile Arkeoloji Topluluğu (MART) tarafından ilköğretim öğrencilerine yönelik Köy Okullarında Arkeoloji Dersleri, arkeoloji biliminin ve Mersin’in kültürel zenginliklerinin tanıtılması amacıyla okul ziyaretleriyle gerçekleştirilmiştir⁴⁴. 2019 yılında ise Mersin Mezitli Belediyesi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından “Haydi Çocuklar, Soli Sizi Çağırıyor” adlı proje gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında Davultepe Belediye İlkokulu’ndan bir grup öğrenci, Soli Pompeiopolis Antik Kenti Kazı Evi’nde antik kentin tarihi, önemi ve kazı çalışmalarıyla ilgili eğitim almış ve kazı alanını ziyaret etmiştir⁴⁵. Söz konusu eğitimlerin ve okul dışı etkinliklerin artırılması, okulların eğitim-öğretim programlarında kültürel miras içerikli derslere yer verilerek eğitimde sürekliliğin sağlanması bakımından önemlidir.

Sonuçta, Mersin örneğinde kentsel ve kırsal alanda özellikle taşınabilir mimari öğeler konusunda tarihi eser ve somut kültürel miras bilincinin yaygınlaşmadığı, özellikle kırsal alandaki yapılarda devşirme malzeme anlayışının sürdürüldüğü, kaçak kazı ve tahribin yanı sıra tarihi ve kültürel varlıkları koruma bilincinin günlük yaşama aktarılamadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca sürmekte olan doğal tahribata karşı önlem alınmaması söz konusudur. Bu durumda yıllardır önerilen, ülke genelinde belediyeler, resmi kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler tarafından hazırlanacak eğitim programlarıyla somut kültürel miras kavramının anlam ve değerinin toplumun her kesimine açıklanabilmesidir. Toplumla yönelik yaygın ve sürekli eğitim ve bilinçlendirme faaliyeti aracılığıyla Türkiye’de kültürel mirasına sahip çıkabilen, koruma bilincine sahip kuşakların yetişmesi sağlanabilir.

⁴² Mumcu 1971, 76.

⁴³ İrkin 2010, 44; Karaduman 2007, 188.

⁴⁴ URL 12

⁴⁵ URL 13

Kaynakça

- Akkuş, Z. - Efe, T. 2014, “Tarihsel ve Kültürel Çevrenin Korunması Bakımından Türkiye ve İtalya’daki Kolluğun Görev ve Yetkileri”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5, 2, 313-365.
- Angı, O. S., 2015, “Ayasofya’nın Yapımında Kullanılan Doğal Taşlar ve Günümüzdeki Korunmuşluk Durumları”, *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 14, 43-57.
- Brenk, B. 1987, “Spolia from Constantine to Charlemagne: aesthetics versus ideology”, *DOP* 41, 103-109.
- Bosman, L. 2013, “Spolia in the Fourth Century Basilica”, *Old Saint Peter’s Rome*, R. McKitterick, J. Osborne, C.M. Richardson, J. Story (eds.), Cambridge University Press.
- Can, Y. – Gün, R. 2006, “Erken Dönem İslam Mimarisinde Yabancı Usta ile Devşirme ve Yabancı Malzeme Kullanımı”, *İstem*, 4, 8, 131-144.
- Caneva, I. 2003, “Mersin/Yumuktepe 2002 Kazı Raporları”, *ANMED*, 3, 38-39.
- Coates–Stephens, R. 2002, “Epigraphy as Spolia – The Reuse of Inscriptions in Early Medieval Buildings”, *Papers of the British School at Rome*, 70, 275-296.
- Develi, Ş. 2008, *Dünden Bugüne Mersin: 1836-2008*, 4. Baskı, Mersin Büyükşehir Belediyesi Yayını, Mersin.
- Dirimtekin, F. 1966, *Ayasofya Kılavuzu*, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Girginer, S. K. – Durukan, M. 2017, “Mersin Gülnar/Akyapı Mağarası’nda Bulunan Prehistorik Mağara Resimleri”, *OLBA XXV*, 1-15.
- Gönül, H. 2018, “Spolia Reconsidered in Terms of Sustainability”, R.Ç. Çavdar, P.N. Dökmeci Yörükoğlu, L. Etyemez Çıplak, T. Harputlugil, Z.E. Kahraman, E. Orhan, A. Özmen, Ş. Sakçak, Ö. Süzer, *Beyond All Limits Congress: International Congress on Sustainability in Architecture, Planning, and Design*, Proceeding Books of Extended Abstracts, October 17-19, 2018, Ankara: 417-422.
- Gültekin Özmen, İ. – Avcı, O. 2015, “Tokat Gök Medrese ve Devşirme Sütun Başlıkları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, 40, 403-412.
- Güvenç, B. 2019, *Kültürün ABC’si*, YKY, İstanbul.
- İrkin, Ö. M. 2010, *Kültür Varlığı Kaçakçılığının Önlenmesinde Eğitim Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.
- Karaduman, H. 2007, *Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı*, ICOM Türkiye Milli Komitesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kaşgarlı, M. 1990, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Kök, Ankara.

- Kayci, O.H. 2019, *Neolitik Dönem'de Çukurova ve Orta Toroslar: Yeni Araştırmalar ve Çevre Bölgelerle İlişkiler*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Kayci O.H. – Ünlü Y. – Ateş S. 2018, “Mersin’in Mağara Resimleri: Anadolu’nun Elleri” *Magma*, 35, 80-95.
- Kerem, F. 2009, *Mersin: Örenyerleri, Kaleleri, Müzeleri*, İkinci Basım, Ekin Yayıncılık, İstanbul.
- Merzeci, A. M. 2003, “Hagios Georgios Kilisesi”, *İçel Sanat Kulübü Bülteni*, Mersin, <http://www.yumuktepe.com/hagios-georgios-kilisesi-ali-murat-merzeci>, Erişim: 13.04.2020.
- Mumcu, A. 1971, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28, 1, 41-76, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/637685>, Erişim: 12.04.2020.
- Özdemir Dağıstan, M.Z. 2005, “Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış”, *Planlama*, 31, 20-25.
- Özüşen, B., Beceren, E. 2019, “Kültür Varlıklarının Kaçakçılığı ve Arkeolojik Tahribat”, *Cedrus*, VII, 607-625.
- Redford, S. 1993, “The Seljuqs of Rum and the Antique”, *Muqarnas*, 10, 148-156.
- Richards, G. 2018, “Cultural tourism: A Review Of Recent Research And Trends”, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21.
- Saradi, H. 1997, “The Use of Ancient Spolia in Byzantine Monuments: The Archaeological and Literary Evidence”, *International Journal of the Classical Tradition*, 3, 4, 395-423.
- Tunçer, M. 2017, *Dünden Bugüne Kültürel Miras ve Koruma*, Gazi Kitabevi: Ankara.
- Ülkü, C. 1999, “Çukurova Bölgesi’nde (Kilikia) Devşirme Malzeme Kullanımı Üzerine Bir Araştırma”, S. Durugönül, M. Durukan (eds.), *1. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, OLBA, II, 514-523.
- Ülkü, C. 2004, “Mersin Mersin”, *Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, Haz. F. Özdem, YKY, İstanbul, 191-211.
- Ünal, A. –Girginer, K. S. 2007, *Kilikya-Çukurova: İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya’da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Ünal, A. 2006, “Eski Çağlarda Çukurova’nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı’nın Siyasi Tarihi”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 3, 15-44.
- Yağcı, R.-Yiğitpaşa, D. 2016, “2015 Soli Pompeiopolis Kazıları/Excavations at Soli Pompeiopolis 2015”, *ANMED ANADOLU AKDENİZİ Arkeoloji Haberleri/News of Archaeology from ANAOLIA’S MEDITERRANEAN AREAS*, 14, 148-154.

Yalman, S. 2018, Antikiteyi Onarmak: Okunabilirlik ve Konya’da Selçuklu Devşirme Malzemelerini Okumak”, *Devşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu: Antikçağ’dan Osmanlı’ya Anadolu’da Objelerin, Materyallerin ve Mekanların Sonraki Yaşamları*, 10. Uluslararası ANAMED Yıllık Sempozyumu, 218-239.

Yılmaz, L. 2019, “Mersin’de Kültürel Miras ve Kalelerin Turizm Potansiyeli”, *Akıllı Destinasyon Markalaması Kentin Turizmle Kalkınabilmesine 360⁰ Bakış: Mersin Örneği*, Detay Yayıncılık, Ankara, 83-130.

İnternet Kaynakları

URL 1 Kültür, <https://sozluk.gov.tr/>, TDK Sözlüğü, Erişim: 14.04.2020.

URL 2 Culture, Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/temel-ingiliz-ingilizcesi/culture>, Erişim: 14.04.2020.

URL 3 UNESCO World Heritage Information Kit 2008, <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-567-1.pdf> , 5, 2020.

URL 4 UNESCO Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, <http://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>, Erişim: 23.05.2020.

URL 5 UNESCO Dünya Mirası Listesi, Türkiye Dünya Mirası Geçici Listesi, 2020, <http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi>, Erişim: 23.05.2020.

URL 6 Turizm Kenti, 2020, <http://www.mersin.gov.tr/turizm-kenti> Erişim: 02.06.2020.

URL 7 Ertuğrul, E. 2015, “Ara Güler’in Gözünden Tüm Ayrıntılarıyla Aphrodisias”, <https://arkeofili.com/ara-gulerin-gozunden-tum-ayrintilariyla-aphrodisias-1958/>, Erişim: 20.05.2020.

URL 8 “Aphrodisias”, <https://www.aphrodisias.org/prof-dr-kenan-tevfik-erim>, Erişim: 21.05.2020.

URL 9 Ertuğrul, E. 2019, “Defineciler Mersin’de Adamkayaları Parçalıyor”, <https://arkeofili.com/defineciler-mersinde-adamkayalari-parcaliyor/>, Erişim: 14.04.2020.

URL 10 “Mersin’de İş Makinesiyle Kaçak Kazı” 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mersinde-is-makinesi-ile-kacak-kazi-41493979> Erişim: 14.04.2020.

URL 11 “UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”, <http://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>, Erişim: 23.05.2020.

URL 12 “Köy Okullarında Arkeoloji Dersleri”, <http://kaam.mersin.edu.tr/page9.html>, Erişim: 15.04.2020.

URL 13 “Haydi Çocuklar Soli Sizi Çağırıyor Projesi Başladı”, <https://www.cnnturk.com/yerel-haberler/mersin/merkez/haydi-cocuklar-soli-sizi-cagiriyor-projesi-basladi-1062647> , Erişim: 22.06.2020.

Katılımcılar

K1. Kişisel bilgilerini (ad-soyad) paylaşmak istemeyen katılımcı, Çiftlikköy, Yenişehir, Mersin, 02.03.2020 tarihli yüzyüze görüşme.

K2. Prof. Dr. Ayşe EVEREST, Akademisyen, MEÜ Biyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, 12.04.2020 tarihli telefon görüşmesi.

K3. Yaşar Ünlü, Arkeolog, Müze Uzmanı, 16.04.2020 tarihli telefon görüşmesi.